

■ JEGYZETEK

1. Ilya Parkins: *Surrealist Fashion*. In: Natalya Lusty (ed.): *Surrealism*. Cambridge University Press, Cambridge, 2021. 229.
2. Uo. 227.
3. Uo. 226.
4. André Breton: *A szürrealizmus kiáltványa*. Ford. Bajomi Lázár Endre. In: Bajomi Lázár Endre (szerk.): *A szürrealizmus*. Gondolat, Bp., 1979. 171.
5. Anna Watz: *Introduction*. In: *Uó: A History of the Surrealist Novel*. Cambridge University Press, Cambridge, 2023. 2. (A továbbiakban: Watz 2023.)
6. Uo. 6.
7. Breton: i. m. 181.
8. Robin Walz: *Pulp Surrealism. Insolent Popular Culture in Early Twentieth-Century Paris*. University of California Press, Berkeley, 2000. 45.
9. Delia Ungureanu: *From Paris to Tlön: Surrealism as World Literature*. Bloomsbury Academic, New York, 2018.
10. Delia Ungureanu: *The World of the Surrealist Novel*. In: Watz 2023. 330–347.
11. Gavin Parkinson: *Surrealism and the Science Fiction Novel*. In: Watz 2023. 205–225.
12. Uo. 205.

A NÉPSZERŰSÉG ÁRA

Barna Emília – Patakfalvi-Czirják Ágnes (szerk.): *Populáris kultúra és politika*

■ Kultúra és politika összevonását egyetlen szóba (kulturpolitika) igen gyakran negatív konnotációval használjuk, afféle „lehet jó is, de inkább rossz” gyakorlatként, amelyen alapvetően a kulturális értékekbe történő állami, paternalista beavatkozást értjük. E mögött az a jámbor elképzelés áll, amely a kultúrát (különösen, ha a fogalmat leszűkítjük a művészetekre) afféle önmagában való, politikamentes területnek feltételezi, holott egy adott közösség kultúrája mindig társadalmi és történelmi összefüggések összjátékában alakul, és ilyenformán sosem lehet teljesen apolitikus. Különösen izgalmasan tevődik fel politika és kultúra összefonódásának kérdése a populáris kultúra területén, amellyel kapcsolatban (akárcsak a politikáról beszélve) a szociológiai vitákban a tömegkultúra, tömegpolitika fogalom páron keresztül folyamatosan felmerül a manipuláció gyanúja.

Typotex Kiadó, Bp., 2024.

A Typotex Kiadó *Kultúra a digitális forradalom idején* című, 2020-ban indult tanulmánykötet sorozatának negyedik kötete a *Kulturális iparágak, kánonok és filterbuborékok* (2020), *A magyar internet történetei* (2021) és a *Tudástermelők, kapuőrök és véleményvezérek* (2022) után idén Barna Emília és Patakfalvi-Czirják Ágnes szerkesztésében *Populáris kultúra és politika* címen jelent meg. (Az egyes kötetek mögött a tanulmányíróknak ihletet és alkalmat biztosító, a BME GTK szociológia és kommunikáció tanszékének és az ELTE BTK Média és Kommunikáció Tanszékének közös konferenciasorozata áll.)

A kötet bevezető tanulmányként szolgáló előszavában a szerkesztők kijelölik azt a fogalmi teret, amelyben populáris kultúra és politika kapcsolatát, illetve a tömegek társadalompolitikai jelentőségét és szerepét a 20. század során különböző

megközelítésmódokban tárgyalni szokták. A különböző értelmezési hagyományoknak azt a közös premisszáját emelik ki, hogy „a (populáris kultúra) a hétköznapi politikáról való gondolkodás, az érzelmek s igények kommunikálásának kiemelt terepéül szolgál, a szóra-koztatás és fogyasztás pedig [...] a társadalmi integráció nem elhanyagolható eszközeként, illetve tényezőjeként működik.”

Vállalt célja a tanulmánykötetnek (talán már a konferencia témaválasztásának is), hogy az itt közölt kutatások behelyeződjenek a magyar vagy Magyarországra vonatkozó kutatások kontextusába is, emel-ve a téma hazai presztízsét, ami a nyugati tudományos intézményrendszerben jelenleg lényegesen magasabb.

A kötet tanulmányai három, jól elkülönülő fejezetbe rendeződnek: az elméleti megközelítéseket két, egy történeti és egy kortárs jelenségekkel foglalkozó esettanulmányokat tartalmazó fejezet követi.

András Csaba tanulmánya a kapitalista kultúripar társadalmi szerepéről ír a Roland Barthes-tól átvett naturalizáció és a leginkább Bertold Brecht színházi munkássága kapcsán ismert idegenné tétel fogalom-párra alapozva, Csigó Péter pedig Bourdieu kultúraszociológiai megállapításaiból kiindulva a fogyasztás felől vizsgálja a népszerű kultúra társadalmi funkcióját, illetve viszonyát a politikához.

Irodalom- és médiatörténészként számomra a második, történeti esettanulmányokat kínáló tanulmány-blokk bizonyult a legizgalmasabb fejezetnek, amelynek keretei időben a 19. század közepétől a Horthy-korszakon át a Rákosi, illetve Kádár-korszakig kinyúlva a múzeum és a vurstli, a film és a populáris zene

politikához fűződő viszonyát, politikailag is értelmezhető jelentőségét tárgyalják. Őze Eszter (*A látványosság megszervezése. Tömegszórakoztatás és a múzeumok kialakulása Budapesten*) két, látszólag ellentétes funkcióval rendelkező kulturális területre fókuszál tanulmányában: az oktatás és a nevelés tereként felfogott múzeumra és a tömegszórakoztatást szolgáló vurstlira. E két, a 19. század közepén-végén létrejött, egyaránt látványosságok bemutatására szolgáló helyszín egy fogalmi keretben való tárgyalása a jelen vizuális kultúra megalapozásaként felfogható, a fényképészet, mozgóképgyártás terjedésével megalapozott „új vizuális rezsím” megértését célozza. Az ekkor kialakult, vizualitásra alapozó szabadidő-eltöltési gyakorlatok mögött részben a kor alacsony iskolázottsági szintje is rejlik, azokban az időkben, amikor Magyarországon a hat éven felüli lakosság 31–56%-a nem tudott írni-olvasni, a látványra épülő vizuális elemek a kommunikáció kiemelt formái lehet-tek. Hasonlóan a kortárs múzeumi gyakorlatban az ezredforduló óta egyre inkább elengedhetetlenné vált interaktív befogadást kínáló digitális felületek, illetve immerzív élményt kínáló VR-alkalmazások használata mögött a mai befogadó alapvetően képcentrikus és nem szövegcentri-kus megközelítése rejlik.

Barát Katalin tanulmánya (*Popkultúra és kollaboráció*) a Horthy-korszak és a második világháborút követő évek magyar moziiparát vizsgálja, a korszakban általános „igazolási eljárások” jegyzőkönyvei alapján. A két kiválasztott eset már csak azért is kiemelkedően érdekes, mert nem a gyakran vizsgált, a filmipar reflektorfényében mozgó szereplőkre (színészek, rendezők) foku-szál, hanem a háttéremberekre: egy

mozi üzemvezetőjének és egy hangmérnöknek a mozgásterét, felelősségét és utólagos felelősségre vonhatóságát veszi górcső alá. Az utókor olvasója levonhatja a maga számára azt a következtetést is, hogy a koncepció s pereknél és az ugyanebben a szelvényben végzett igazolási eljárásoknál voltaképpen mindegy, hogy mit tesz, vagy nem tesz az adott szereplő, a különféle, önmagukban elégtelen tények, adatok együttese már pont elég lehet az elmarasztaláshoz. Az adott pillanatban talán csak túltölt megfelelni akarásból származó apró gesztus volt, afféle baki, de utólag súlya lesz annak, ha a mozi üzemvezetője a bevett köszönési formák helyett az éppen regnáló (nyílas) hatalom új nyelvi kódja szerint „Kitartás!”-sal köszönti a nézőket.

A tematikus blokk utolsó tanulmányában (*Szovjet dalok magyarországi adaptációi a Rákosi- és Kádár-korszakban*) Ignác Ádám a populáris zenei adaptációk felől vizsgálja populáris kultúra és politikai hatalom viszonyát az államszocialista Magyarországon. Három, az adott korban (is) népszerű szovjet dal vizsgálatán keresztül rámutat arra, hogy a szovjet hatás nemcsak a mozgalmi repertoárban, hanem annál jóval szélesebb körben, a populáris zene valamennyi műfajában kimutatható volt, és e kulturális transzfer nemcsak az 50-es években virágzott, hanem a 80-as években is aktív volt. Olyan, a kor zenei kapcsolataira fényt vető adatok jelzik ezt, mint például az, hogy a Kárpát-medencei városnapok mai napig ismert fellépőjének számító Neoton Família is (amely a 70-es évektől kezdődően tudatosan a svéd ABBA sikereit „vette célba”, és amelynek a nyugati popzene kelet-európai terjesztésében szántak fontos szerepet), részt vett a szovjet–magyar

szórakoztató zenei kapcsolatok erősítésére és a szovjet zene külföldi terjesztésére létrehozott *Slágerbarátság* című vetélkedőn, méghozzá a korszak szovjet sztárénekesnője, Alla Pugacsova egy dalának feldolgozásával.

A kötet utolsó két esettanulmánya szintén empirikus megközelítésekkel dolgozik, de ezúttal már kortárs jelenségekre reflektál. Varga Balázs magyar, lengyel és német filmekben, filmsorozatokban vizsgálja a szocializmus megjelenítését, kitérve azok kelet-európai jellegzetességeire, illetve arra, ahogyan ezek a filmek a megfigyelő-ellenőrző típusú hatalmi rendszerek megjelenítésére való fókuszálással mintegy repolitizálják az ábrázolt korszakot. (*Elképzelt szocializmus. A hidegháborús évtizedek új képe a kortárs kelet-európai filmekben és sorozatokban*).

A kötet zárótanulmányát (*Zene, haza család. A zenehallgatás morális ökonómiaja a 2010 utáni Magyarországon*), amely a magyar zenefogyasztást vizsgálja a zenei intézményrendszer 2010 utáni átalakulása, illetve a rohamos digitalizáció kontextusában, a kötet szerkesztői jegyzik. A szerzők 2021 őszén folytatott fókuszcsoportos beszélgetések alapján végzett kutatása azokra a módokra összpontosít, amelynek során a (társadalmilag formált), de lényegében egyéninek tekintett zenei ízlés, illetve zenei kultúra fogyasztási gyakorlatai beépülnek a hétköznapijainkba. Így végső soron arról kapunk (az idézett beszélgetések alapján időnként meghökkentető netán önreflexióra készítő) közelképet, amit városnapok, fesztiválok koncertjein vagy Spotify-listánk összeállításánál mi magunk is gyakorlunk. A tanulmány arra is magyarázattal szolgál, hogy ellenében a rendszerváltást megelőző

időszakkal miért nem manifesztálódik a zenefogyasztásban a (más téren jelen levő) politikai elégedetlenség, és ez a határozott „apolitikus” megközelítés miként segíti az állami kontroll kiteljesedését.

Bár a tanulmánykötetek jellemzően nem számítanak „egy szuszra” elolvasandó publikációnak, hiszen minden olvasójuk a számára érdekes témákra, részletekre fókuszálva, „szelektíven” olvassa őket, ezt a kötetet mégis érdemes lenne egyetlen összefüggő szöveggént kezelni. Minden jó tanulmánykötetre jellem-

ző, hogy az egyes írások önmagukban is érdekesek, számos asszociációt, kulturális párhuzamot nyitnak meg, ugyanakkor témáikban és megközelítésmódjaikban összekapcsolódhatnak. Ez történik a *Populáris kultúra és politika* lapjain is, és az (össze)olvasás végére, ha más nem, az olvasó az apolitikus, esztétikumelvű kultúrafogyasztás illúziójával végleg leszámol. Ami akár egy lépés is lehet egy árnyaltabb, tudatosabb (populáris) kultúrafogyasztás felé.

Vallasek Júlia

A TAPASZTALAT ÉS A MEGISMERÉS FORRÁSVIDÉKEI

Zuh Deodáth: *Edmund Husserl ismeretfilozófiája*

■ Zuh Deodáth *Edmund Husserl ismeretfilozófiája* című könyve 2015-ben jelent meg, de azóta semmit sem veszített aktualitásából. Részben a fenomenológiai filozófiában és azonkívül a Husserlt övező diskurzusokban régóta gyökeret vert és elterjedt, sok helyen mind a mai napig meghatározó előítéletekkel szállt szembe, részben pedig Husserl filozófiájának bizonyos, sok helyen még a Husserl-kutatásban sem kiemelt – egyebek mellett a metafizikával, tehát magának a filozófiának a lehetőségfeltételére vonatkozó – megfontolásait helyezi előtérbe és veti alá közelebbi elemzésnek.

Zuh könyvének középpontjában Edmund Husserl osztrák–német filozófus és matematikus (1859–1938) gondolatainak az elemzése áll.

Husserl nevéhez mindenekelőtt a „fenomenológia” nevű filozófiai módszer szisztematikus kidolgozása fűződik, valamint olyan formában történő prezentálása, amely köré azután ma is létező, nemzetközileg kiterjedt – gyakorlatilag a világon mindenütt megtalálható – szellemi mozgalom szerveződött, mégpedig olyan mozgalom, amely nem is korlátozódott a filozófiára. A fenomenológia kifejtette hatását a művészetekben, az irodalomban, a tudomány legkülönbözőbb területein – mindenekelőtt a társadalom- és human tudományokban, de hatással volt többek között a természettudományos pszichológiai, illetőleg kognitív pszichológiai kutatásokra is.

A „fenomenológia”, amelyről itt szó van, a tapasztalat általában vett

Budapest, L'Harmattan, 2015.

A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj BO/00143/23/2 számú projektjének, valamint az NKFIH 138745. számú pályázatának támogatásával készült.